

MEHMED ÇAVUŞOĞLU RÜZGÂRI

Cemal Kurnaz

■ Modern Türkolojinin kurucusu Fuat Köprülü ise, çağdaş eski Türk edebiyatı bilim dalının kurucusu da bize göre Ali Nihad Tarlan'dı. Onu 1978'de kaybettik. Eserleri bizim için çok değerliydi. Bana göre asıl önemli eserleri öğrencileriydi. Kendinin isteyip yapamadıklarını doktorada onlara yaptırmıştı. *Necati Bey Divanı'nun Tahlili*, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası* gibi tezler kendisinin *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*'teki düşündüklerini geliştiren çalışmalardı. Hoca vefat etmişti ama yetiştirdiği değerli öğrencileri vardı. Onlara gıpta ile bakıyorduk. Ancak Harun Tolasa'yı (1938-1982) 44 yaşında, Mehmed Çavuşoğlu'nu ise (1935-1987) 52 yaşında kaybettik. Tarlan'ın takipçilerinden hocam Âmil Çelebioğlu (1934-1990) ise Hz. Peygamber'in yanında kaldığında 56 yaşındaydı.

Kendilerinden çok şey beklediğimiz bu Tarlan yolcuları en verimli çağlarında peşe aramızdan ayrılınca dünyamız karardı. Eski Türk edebiyatı alanının sonu gelmiş gibi bir duyguya kapıldık.

Tek tesellimiz geride bıraktığı eserleri ve öğrencileri idi. Onlar meyvelerini fazlasıyla verdi.

Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'nun Ardından

Mehmed Çavuşoğlu vefat edeli neredeyse kırk yıl oldu. Onu tanıyanlar bir bir eksiliyor. Geçen zaman içinde yeni nesiller yetişti. Çavuşoğlu'nu onlara tanıtmak, mirasını aktarmak bir görev hâline geldi. Vefalı kardeşi Dr. Ali Çavuşoğlu, ağabeyi Mehmed Çavuşoğlu'nun unutulmaması ve yeni nesillere tanıtılması için samimi gayret göstermektedir. Vefatından sonra hocaları, meslektaşları ve öğrencilerinin onun hakkında yazdığı altmış yazıyı topladığı kitap bunlardan biridir (Dr. Ali Çavuşoğlu, *Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'nun Ardından*¹, 2. baskı, Gece Kitaplığı, Ankara 2024).

1 Yazıda yapılan alıntılarda söz konusu eserin bu baskısından yararlanılmıştır.

Daha çok tanıklıklara dayanan bu gibi yazılar, akademik çalışmalarda bulunmayan, eskilerin “*hurde mâlumat*” dediği bazı ayrıntılara yer verir. Böylesi yazılardaki bir cümle, bir anekdot, söz konusu kişinin hayatı, kişiliği ve düşüncelerini anlamamıza yardımcı olur. Benim “Divan Edebiyatının Bütün Cephelerini Yoklayan Bir İlim Adamı Mehmed Çavuşoğlu” başlıklı yazımın da yer aldığı kitap, Çavuşoğlu’nu çeşitli yönleriyle tanıamızı sağlamaktadır.

Kişiliği

Abdullah Uçman, Çavuşoğlu’nun kişiliğine dair şunları söyler: *Bir kez olsun yakınlarını incitecek bir söz söylediğini hatırlamıyorum. Haksızlıklara, kasten yapılan hatalara kat’iyyen tahammülü yoktu. Karşısındaki kim olursa olsun doğruyu söyler, hakkı müdafaa eder, bizlere de hiçbir zaman kendimizi ezdirmememizi söylerdi.* (Çavuşoğlu, 2024: 60) Oğlu Mehmet Sami’ye de,

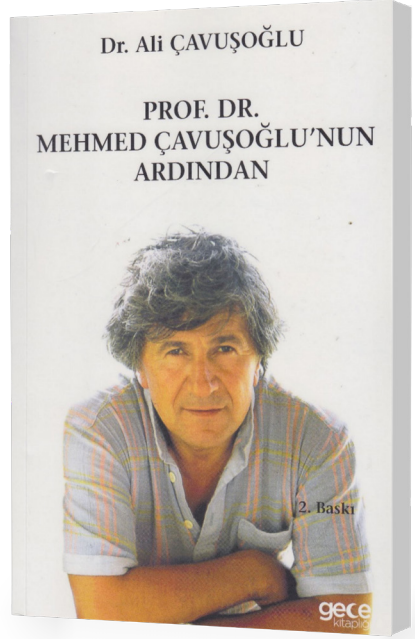
“*Terbiye sınırını aşmamak kaydıyla gölgeni bile çiğnetme!*” diye öğüt verir (Çavuşoğlu, 2024: 146). Öğrencilerinden Miyase İlknur’un tanıklığı ise şöyle: *O bizim gözümüzde hem sözünü sakınmayan Anadolu’lu bir köy çocuğu hem de kimseyi incitmeyen bir İstanbul beyefendisiydi.* (Çavuşoğlu, 2024: 151)

Ordu Perşembe’nin Saray köyünde doğan Çavuşoğlu’nun divan edebiyatı alanındaki başarısı şaşırtıcıdır. Selçuk Erez, Çavuşoğlu’nun hayatını, bir köy çocuğunun nasıl uluslararası çapta bir bilim adamı hâline dönüştüğünün hikâyesi olarak görür (Çavuşoğlu, 2024: 174). Yılmaz Öztuna da, böyle bir köy çocuğunun çetin bir ilim sahasını seçmiş olmasına dikkat çeker: *Doğrusu bir köy çocuğunun bu kadar ters bir sahada tam bir ihtisasa yükselmesi benim için çok sevindirici bir olaydır.* (Çavuşoğlu, 2024: 196-197).

Hocası Muharrem Ergin’e göre, “*Divan edebiyatı bir mazmunlar edebiyatı olmanın yanında aynı zamanda gerçek âleme açık, mahalli unsurlar da taşıyan bir kültür kolu*”dur. Bir köy çocuğu olan Çavuşoğlu, metin şerhinin yanında divan edebiyatının bu gerçek tarafını da dirayetle ortaya koymuştur (Çavuşoğlu, 2024: 152).

Milletinin İnançlarına Bağlı

M. Çavuşoğlu, merhametli ve yardımsever bir insandır. Tatilde memleketine gidemeyen öğrencilerle ilgilenir, harçlık verir, iş bulur; onları kalacak yer buluncaya kadar evinde barındırır (Çavuşoğlu, 2024: 211).

Kardeşi Fatma Gürbüz Hanım onun milletinin inançlarına bağlı bir kişi olduğunu söyler. Balkanlarda, Fransa'da, Amerika'da, Rusya'da her yerde ibadet edecek bir yer bulur, camileri dolaşır iki rekat şükür namazı kılar (Çavuşoğlu, 2024: 108). Mehmet Kalpaklı da, beraber çalıştıkları bazı günlerde öğle yemeği vakti, "*Sen git, ben bugün niyetliyim.*" dediğini aktarır (Çavuşoğlu, 2024: 138).

1950'li yıllarda yol yapımı için kaldırılan Edirnekapı Şehitliği'nde gördüğü, yeni gömülmüş gibi bozulmamış şekilde duran yeniçeri cesetlerinden etkilenerek *Ulubatlı Hasan Destanı*'ni (İstanbul 1959) yazar (Çavuşoğlu, 2024: 108).

Mustafa İsen anlatır. 1981 Mayıs'ı. Her taraftan bahar fıskırmaktadır. Priştine yakınlarındaki Murat Hüdavendigar türbesine birkaç metre kala Çavuşoğlu ağlayarak kendini yere atar, sürüne sürüne huzura varır: "*Sultanım, sana layık olamadık, affet!*" diye hıçkırır (Çavuşoğlu, 2024: 108).

Kardeşi Dr. Ali Çavuşoğlu'nun, Almanya'ya dönerken hava alanına gitmek için cebinde 30 lirası vardır. Fazla Türk parası gerekli değildir. Ağabeyi M. Çavuşoğlu, o para yetmez deyip cebinden bir demet para çıkarıp verir. Sonra sayar, 1500 liradır. Çavuşoğlu vefat ettiğinde kefen parası tam 1500 lira tutar. Hiç harcamadan pasaportun yanında tuttuğu parayı verir. Kefen parasını da peşin ödemiştir (Çavuşoğlu, 2024: 31).

Çavuşoğlu, Cemal Anadol'a bizzat anlatmıştır. Hocası Ali Nihad Tarlan için bir tarih manzumesi yazabilmek için kıvrandığı günlerde Tarlan bir gece rüyasına girer, "*Ne üzülüyorsun oğlum, ben söyleyeyim sen yaz!*" der (Çavuşoğlu, 2024: 94-95):

*Bu mevkîde yatan bir âlem-i ma'nâdır ey zâir
Son üstâdı budur şerh-i mütûnün âlim-i şâir*

*Bu Terlan-ı fezâ-yı ma'rîfet ya'nî Ali-meşreb
Muvahhid, ehl-i takvâ, ârif-i billâh idi nâdir*

*Nihad Bey'dir bu seksen yıllık ömründe tam altmış yıl
Verip ta'lîm ü tadrîse olurken ilmini nâsir*

*Erince irci'î emri dedi Allah'a eyvallah
Gelip kırklar dedi târih mine'l-mahcûb ile'z-zâhir*

Millete Ödenen Borç

Bizim kültürümüzde sohbet geleneği yaygındır. Alanında yetkin birçok kişinin bilgileri yazıya geçirilmediği için sohbet meclislerinde buharlaşıp gitmiştir. Çavuşoğlu'na göre, yazıya geçirilmeyen bilginin beş paralık değeri yoktur; bilgiyi değerlendirmek için yazmak lazımdır (Çavuşoğlu, 2024: 83).

Çavuşoğlu, Birol Emil'e yazdığı bir mektupta şöyle der: *Ben, dehanın sınırına çarpıp geri dönen bir şiir ve eski edebiyat meczubuyum.* (Çavuşoğlu, 2024: 93)

Akademisyenler fildişi kulelerinde, hakemli dergilerde çok değerli makaleler yayımlar. Milletin bunlardan haberi yoktur. Oysa bu bilgilerin bir şekilde

halka da ulaştırılması gerekir. Çavuşoğlu, bilgisini öğrencilerine aktarmak yanında ortalama okuyucunun anlayacağı düzeyde yazılar yazarak da millete borcunu ödemiştir.

Divanlar Arasında kitabında yer alan denemeler, sonraki nesillerin divan edebiyatına yönelmesinde önemli rol oynamıştır. Bunlar, bilim ve sanatı birleştiren yazılardır. Sadece bilim adamı veya sanatkâr olanların bunları yazması mümkün değildir. Bunaldığı bir gün, Tanpınar'ın mezarının başında, "*Beni ancak sen anlarsın hocam!*" diyerek hüngür hüngür ağlaması, onun yolunda olduğunu gösterir (Çavuşoğlu, 2024: 98).

Orhan Şaik Gökyay ve Abdülbaki Gölpınarlı hakkında söyledikleri kendisi için de geçerlidir: *Bu gibi insanlar Halley kuyruklu yıldızından da değerlidir. Halley kuyruklu yıldızı dünyamızı 70-80 yılda bir ziyaret eder. Ama bu gibi bilginler bir kez gelir.* (Çavuşoğlu, 2024: 83)

Yurt Dışında

Yurt dışında bulunduğu meslektaşlarını ziyaret eder. Onlarla ilgili bazı hatıralarını anlatır. Cambridge'de daha önce yanlarında kaldığı yaşlı karı kocayı ziyaret ettiğinde sevinçten havaya uçarlar ve acele bir bardak içki içip dolabı kapatırlar. Meğerse âdetleri böyleymiş. Misafir şerefine kendileri içermiş (Çavuşoğlu, 2024: 20).

Edinburg Üniversitesinden Chris Ferrand'ın şu tespiti dikkat çekicidir: *Siz Türkler malın iyisini ihraç edersiniz, başkaları yer içer. Biz İskoçlar iyisini kendimiz yer içeriz, iyi olmayanları da ihraç ederiz.* (Çavuşoğlu, 2024: 20) Biz Türkler, misafirlerimize de böyle davranırız.

Edinburg Üniversitesinden Türkolog Prof. Dr. John R. Walch'ın Türkçe hakkında söyledikleri ilginçtir: *Biz Osmanlılar, Türkiye'de kullanılan Türkçeye yetişemiyoruz, anlayamıyoruz, çok hızlı değişiyor. Nedir o, Öztürkçe diye bir şey...* (Çavuşoğlu, 2024: 21)

Bilgisayar

Metin neşri ve tahlili, edebiyat tarihinin sağlıklı yazılabilmesi için gerekli ön çalışmalardır. Ancak bütün bunların kısa sürede tamamlanabilmesi mümkün görünmemektedir. Çavuşoğlu bu gerçeği fark ettiği için, tenkitli basım ve sistematik tahlil çalışmalarını hızlandırmak amacıyla, çağın teknolojik mucizesi bilgisayardan yararlanmak düşüncesindedir.

Kendisiyle mesai arkadaşlığı yapan Abdullah Uçman şunları söyler: *Amerika dönüşü ciddi olarak bilgisayarla ilgilenmeye başladı. 50 milyona mal olacak bir bilgisayar sistemini üniversite bünyesinde kuracak ve bununla bütün Divan edebiyatının lügatini bilgisayara geçirecek; böylece kendisinden önceki hocalarında olduğu gibi bu bilgiler kendisiyle birlikte toprağa gömülmeyecekti. Hazırlayacakları divanlar da artık matbaalarda değil, bilgisayarlarda yayımlanacaktı.* (Çavuşoğlu,

2024: 60) Konuyla ilgili hazırlıkları son aşamaya gelmişken vefat eder.²

Durali Yılmaz'ın dediğine göre, meslektaşları arasında evine ilk bilgisayar alan odur (Çavuşoğlu, 2024: 97).

Divan Şiirinde Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu Rüzgârı

Şair, yazar, ressam Barış Erdoğan, 1974-1978 yılları arasında İstanbul Türko-
loji bölümünde Mehmed Çavuşoğlu'nun öğrencisi olmuştur. Yukarıda sözünü
ettiğimiz kitapta onun da bir yazısı var: "Bir Fani Mehmed Çavuşoğlu, Bir de
Baki Mehmed Çavuşoğlu Vardı" (Çavuşoğlu, 2024: 245-247)

Erdoğan, bu yazı ile yetinmemiş, Çavuşoğlu'nun sözlerinden esinlenen kısa
denemelerden oluşan bir kitap kaleme almıştır: *Divan Şiirinde Prof. Dr. Meh-
med Çavuşoğlu Rüzgârı*³ (S'imge Edebiyat Yayınları, Ankara 2024). Barış Erdo-
ğan'ın bu eseri, Çavuşoğlu'nu tanıyanların gitgide azaldığı bir zamanda tam
bir vefa örneğidir.

Yazar, gönlünde yer eden bazı hatıraları denemelerin tohumu olarak filizlen-
dirir. Bazılarının başlığı şöyledir: "Lala Devri", "İntihal ve İntihar", "Destur",
"İşığı Sen Yak", "Tam'pınar ile Feriştah", "Mühre ve Mühür", "Mucize", "Dilsizlik",
"Bad-ı Saba", "İnciler İncisi", "Reyhan", "Seydi Ali Halleri", "Yıldızsızlık", "Perva-
ne", "Melâli Anlayan Nesiller".

Erdoğan'a göre, "Edebiyat Fakültesinde edebiyat öğretilmez, edebiyatın ince-
liklerinden söz edilir, melali anlayan nesle seslenilir. Okula adım atar atmaz
kulağa bazı isimler fısıldanır, 'büyük hocadır' diye." (Erdoğan, 2024: 47). Yazar,
bu büyük hocalara yetişmiştir: *Yeni edebiyatta Tan'pınar'dan, eski edebiyatta
Mehmed Çavuşoğlu'dan yoksun kalmışsanız edebiyat fakültesi diplomanız geçer-
sizdir.* (Erdoğan, 2024: 17)

"Deli Laz" diye de anılan Çavuşoğlu (Erdoğan, 2024: 44), "*Hırçın bir Karadeniz,
dinmek bilmeyen Karadeniz fırtınası*"dır. Kendisi de, "*Yaz kış dalgahyım ama bu-
lanlık değilim.*" der (Erdoğan, 2024: 17).

Bir şairin kaleminden çıktığı belli olan lirik denemeler, öğretici ve ufuk açıcı-
dır. Yazar, hocasına olan hayranlığını şöyle dile getirir:

*Çavuşoğlu... Kendini hemen ele vermeyen bir akik taşıdır, bir elmadır. Derinlerde-
dir Çavuşoğlu. Balözüdür, gizem tufanıdır. Adım adım keşfedilmeyi bekleyen bü-
yük bir ada, güç çözülen bir bulmaca, sıkı bir Divan bercestesi... Çözüldükçe ipliği
daha bir parlayan...* (Erdoğan, 2024: 18)

Erdoğan, Çavuşoğlu'nu "*sözler abidesi*" olarak anar (Erdoğan, 2024: 24). O, 70'li
yıllarda divan şiirinin kılcal damarlarında gezinen bir ustadır (Erdoğan, 2024:

2 Kendisi, yazma eserlerin öncelikle divanlardan başlayarak gerek nüsha farkları, gerekse
diğer özelliklerinin bilgisayara uygulanması çalışmalarının sona erdiğini, hatta Revânî
Divanı'nın bu şekilde hazırlanmış bulunduğunu söylemiştir (Günay Kut, "25 Yıllık
Dostluğun Ardından", *TE*, 168 [Ekim 1987], s. 37).

3 Yazıda yapılan alıntılarda söz konusu eserin bu baskısından yararlanılmıştır.

44). Erdoğan'a göre, "Divan şiirini sosyal sorunlardan uzak bir şiirdir önyargısıyla yola çıkıp kapısını tıklatmadan şiir dünyamıza dönersek yanılmış oluruz. Şiir her zaman ana damarlarda atmaz, kılcal damarları sızlata sızlata yol alır.". Usta bir divan şiiri yorumcusu olan Çavuşoğlu, konuşmalarında, "dilin şerbeti" dediği Necati Bey'den bir beyit okumadan yol almaz (Erdoğan, 2024: 40).

Çavuşoğlu'nun bazı sözleri, damıtılmış özüt gibidir. Kendisine sorulan bazı sorulara ayrıntılı cevap vermez, "Burası yol gösterir, ışığı sen yak!" der (Erdoğan, 2024: 16).

Yıldızsız, "yıldızı düşkün, bahtı kara" demektir. Çavuşoğlu gibi kişiler kutup yıldızına benzer. Onların olmadığı bir dünyaya, ışıksız, sansürlü bir gece gibidir. Çavuşoğlu'nun tam adı Mehmet Yıldız'dır. Erdoğan'ın "Yıldızsızlık" başlığını taşıyan denemesi divan şiirinin kozmografyasına değinse de (Erdoğan, 2024: 37), uzaktan uzağa Çavuşoğlu'nun yokluğuna bir gönderme olarak da okunabilir.

Kitaptaki son deneme "Hayâli Kaldı" adını taşır:

Bu dünyadan kimler gitmedi ki? Necatiler, Bakiler, Fuzuliler, Şeyh Galipler konup göçtüler. Her birinin "hayali" kaldı. Çavuşoğlu da dâhil konup göçen erenlere... (...)

Bugün elli yıl geriye dönüp bakıyorum, hocaların hocası Tarlan gitmiş, onun hayalini gerçekleştiren bir başka deha Çavuşoğlu da gitmiş. Nasıl ki şair Hayali gitti, eserleriyle kalıcı oldu ise, Mehmed Çavuşoğlu da Divan şiirine getirdiği yorumlarla kalıcı olmuştur.

Bir erken gidiş... Çok yazık... Ardından Neşati'nin o ünlü "Gittin ammâ ki kodun hasret ile cânı bile/İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile" beytiyle onu anmak bir kadirşinaslıktır. (Erdoğan, 2024: 50)

Barış Erdoğan "Hayâli Kaldı" başlığıyla Arşî'nin, Hayali Bey'in vefatına tarih düşürdüğü şu mısrasına gönderme yapmış olmalıdır:

Sözi dilde hayâli gözde kaldı.

Tevriyeli kelimelerden oluşan bu yalın mısra, büyük bir anlam zenginliğine sahiptir: Sözü/sûzu, dilde/gönülde, hayali/Hayali Bey...

Aynı sözü Çavuşoğlu için de söyleyebiliriz: Sözü dilde, acısı gönülde kaldı.

